

De vakleraar lichamelijke opvoeding

in het primair onderwijs

Januari 2003

Colofon:

Auteurs: Chris Mooij (SLO)
Baukje Zandstra (KVLO)

Deze uitgave verscheen eerder (1999) als een uitgave van het Procesmanagement Primair Onderwijs.

De Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) en de Koninklijke Vereniging van Leraren Lichamelijke Opvoeding (KVLO) hebben de tekst uitgebreid, bewerkt en geactualiseerd.

Uitgave van: KVLO en SLO

Vormgeving: Faces Reclame & Marketing bv, Veghel

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1	Inleiding	5
Hoofdstuk 2	Het belang van bewegen en bewegingsonderwijs	7
2.1	Een actieve leefstijl	7
2.2	Het doel van onderwijs in bewegen	8
2.3	Leerlijnen en tussendoelen voor het bewegen	8
Hoofdstuk 3	Het belang van vakmanschap	15
Hoofdstuk 4	De inzet van een vakleraar lichamelijke opvoeding	23
4.1	Specialisten voor bewegingsonderwijs	23
4.2	Randvoorwaarden	24
4.3	Bekostiging en personele inzet	26
4.4	Organisatievormen	31
4.5	Roostervoorbeeld	31
Hoofdstuk 5	Antwoorden op veel gestelde vragen	35
	Bronnen	39
	Adressen	40

Hoofdstuk 1 Inleiding

De onderwijswetgeving kent sinds 28 juni 2001 een wijziging in de bevoegdheidsregeling: *'Het geven van onderwijs in de zintuiglijke en lichamelijke oefening door gediplomeerden van lerarenopleidingen basisonderwijs beperkt zich tot leerlingen in de eerste twee leerjaren van het basisonderwijs en aan groepen bestemd voor leerlingen tot 7 jaar in het speciaal onderwijs'*. Het doel van de nieuwe bevoegdheidsregeling is een kwaliteitsimpuls te geven aan het vak lichamelijke opvoeding en hier vakspecialisten voor in te zetten.

Studenten die na 1 september 2000 een Pabo-opleiding gestart zijn zullen na afronding van de studie nog slechts bevoegd zijn om lessen lichamelijke opvoeding (bewegingsonderwijs) te geven aan groepen 1 en 2. Dit geldt ook voor studenten die na 1 september 2000 een verkorte opleiding volgen, voor zij-instromers en voor LIO-ers. Dit betekent dat scholen al vanaf het cursusjaar 2001/2002 geconfronteerd kunnen worden met groepsleerkrachten die niet bevoegd zijn om bewegingsonderwijs te geven aan groep 3 t/m 8. Het betreft in eerste instantie de zij-instromers, die na 1 september 2000 gestart zijn met hun opleiding. Daarop volgen de deeltijdstudenten en de LIO-ers. In 2005 komt de eerste grote groep voltijds pabo-abituriënten de school binnen met een beperkte bevoegdheid.

Via een (grotendeels) postnitiële 'Leergang bewegingsonderwijs PO, kunnen pabo-afgestudeerden een volledige bevoegdheid voor alle andere groepen (3 tot en met 8) verwerven. Daarnaast zijn, net zoals nu reeds het geval is, afgestudeerden aan Academies voor Lichamelijke Opvoeding (ALO) bevoegd om lessen lichamelijke opvoeding te geven aan alle groepen in het basisonderwijs. Tevens ontstaan er speciale opleidingstrajecten voor MBO opgeleiden (Sport en Bewegen, voorheen CIOS). Voor de zittende groepsleraren verandert er niets; zij houden hun bevoegdheid.

Deze verandering in de bevoegdheidsregeling hoeft niet direct problemen te geven voor een school omdat de zittende groepsleraren hun bevoegdheid behouden. Scholen zullen echter steeds vaker onbevoegde groepsleraren binnen krijgen en zich erop moeten bezinnen wie dan de lessen bewegingsonderwijs gaat verzorgen. Scholen kunnen daar ook vooruitlopen en nu al besluiten om een extra kwaliteitsimpuls te geven aan lichamelijke opvoeding en gaan investeren in een nieuwe (of uitbreiding van de uren van een zittende) vakleraar of een gespecialiseerde groepsleraar die het hele vakgebied voor z'n rekening neemt. Deze beleidskeuze kan opgenomen worden in het (meerjarig) personeelsbeleid. In de brochure Groepsverkleining in de onderbouw, de tweede stap (1999) werd in brede zin

(rekeningspecialist, taalspecialist) aandacht besteed aan de mogelijkheden een kwaliteitsimpuls te geven in het primair onderwijs. In die brochure werd in dat bredere kader ook al aandacht besteed aan de vakleraar lichamelijke opvoeding.

De keuze voor het inzetten van een vakleraar of een gespecialiseerde groepsleraar voor lichamelijke opvoeding zal door de school (het bestuur) zelf gemaakt moeten worden.

Voordat zo'n besluit wordt genomen is het zaak om te bekijken wat de meerwaarde van zo'n vakleraar voor de eigen school of voor meerdere scholen onder hetzelfde bestuur kan zijn. Hierin moeten bestuur, schoolleiding, leraren en ouders gezamenlijk een heldere lijn kiezen.

Ook kan een dergelijke afweging gemaakt worden in het bredere kader van het gemeentelijke onderwijs- of sportbeleid. Veel gemeenten stimuleren en/of subsidiëren de aanstelling van vakleraren. De zogenaamde 'Breedtesportimpulsregeling' van het Ministerie van VWS biedt gemeenten de mogelijkheid om additionele projectsubsidie te krijgen voor bijvoorbeeld het aanstellen van bewegingsconsulenten of voor brede schoolprojecten. Vakleraren kunnen dan zowel werkzaam zijn voor de onderwijssector als voor de sportsector en een zogenaamd duaal takenpakket hebben.

Deze brochure biedt informatie om die keuzes verantwoord te kunnen maken. In hoofdstuk 2 en 3 wordt uitwerking gegeven aan het belang van bewegen, van bewegingsonderwijs en van vakmanschap. In hoofdstuk 4 vindt u een aantal randvoorwaarden en suggesties voor het inzetten van deskundigen in de basisschool. Ook de mogelijke relatie met het WSNS-samenwerkingsverband, de gemeente of de regio komt ter sprake. Tevens wordt ingegaan op de bekostiging, organisatorische en roostertechnische zaken. Uiteraard komt ook de vraag aan bod hoe vakleraren en basisschoolteam(s) kunnen samenwerken. Tot slot wordt in hoofdstuk 5 een antwoord gegeven op een aantal veelgestelde vragen. Achter in de brochure treft u een overzicht aan van bronnen en adressen waar u voor nadere informatie terecht kunt.

Hoofdstuk 2 Het belang van bewegen en bewegingsonderwijs

2.1 Een actieve leefstijl

Kinderen bewegen, spelen en sporten van nature graag. Dat is maar goed ook, want het bewegen is van essentiële betekenis voor de ontwikkeling van jonge kinderen. Kinderen krijgen 'aan den lijve' grip op hun omgeving, ontdekken al bewegend hun eigen mogelijkheden en beperkingen, ook in vergelijking met anderen. Kinderen communiceren middels lichaamstaal en bewegingsspel.

Die natuurlijke bewegingsdrang komt echter steeds meer onder druk te staan. Verkeer op straat, computerspelletjes en televisie dragen er toe bij dat onze samenleving steeds bewegingsarmoediger wordt. Daardoor doen veel kinderen weinig bewegingservaring op en ontstaan makkelijk motorisch achterstanden of beperkingen. Hier ligt een belangrijke taak voor de lichamelijke opvoeding op school. De school kan ervoor zorgen dat alle kinderen een breed en wendbaar bewegingsrepertoire kunnen opbouwen, dat ze overal kunnen toepassen en verder kunnen uitbouwen en daarmee het plezier in bewegen niet kwijt raken. Dit is tevens van belang voor het bevorderen van een blijvende deelname aan de bewegingscultuur. Kinderen moeten 'goed uit de voeten kunnen', zowel op het schoolplein, in de woonomgeving, tijdens vakanties, als op de sportclub. Kinderen die niet mee kunnen komen met hun leeftijdsgenootjes haken makkelijk af, ook in sociaal opzicht. De basisschoolleeftijd is een gevoelige periode voor het aanleren van dit brede repertoire aan (basis) bewegings- en spelvaardigheden. Wat kinderen in die fase leren, wordt ze niet meer afgenomen. Dat beklijft. Omgekeerd geldt: wat ze in deze fase niet leren is later niet of nauwelijks meer goed te maken. Het 'goed uit de voeten kunnen' vraagt niet alleen om een brede bewegingsbekwaamheid, maar ook om een - aan de situatie gebonden - sociale bekwaamheid. Bewegen doe je zelden alleen; je speelt samen, je hebt elkaar nodig. Dit vraagt om regels, om afstemming, om leren rekening te houden met elkaar, om wederzijdse hulpverlening als iets niet lukt. Het vraagt ook om inzicht in het (eigen) bewegingsproces en de bewegingssituatie. Kinderen moeten zicht krijgen op waarom iets wel of niet lukt en leren om zelf de bewegingssituatie aan te passen of het anders aan te pakken. Goed leren bewegen vraagt dus ook om enige kennis over bewegen.

De laatste jaren wordt steeds duidelijker aangetoond hoe belangrijk het is dat mensen gedurende hun hele leven blijven bewegen. Voor oudere kinderen en volwassenen wordt het fitheids- en gezondheidsaspect van bewegen steeds belangrijker. Voldoende lichaamsbeweging draagt bij aan de preventie en het genezingsproces van tal van ziekten (hart- en

vaatziekten, botontkalking, suikerziekte, lage rugklachten, CARA). De jeugd tot 18 jaar moet dagelijks een uur matig intensief bewegen, waarvan minimaal twee keer per week gericht op fitheid (conditie, kracht, lenigheid, coördinatie), wil bewegen gezondheidseffecten hebben. Daarnaast hebben bewegen en sportbeoefening vele andere functies. Het is voor velen een bron van vermaak, van ontspanning, van vrijetijdsbesteding en van ontmoeting. Het bindt mensen. Het belang van sport en bewegen voor het individu en voor de maatschappij is groot. Velen doen aan sport en maar liefst een miljoen Nederlanders werkt als vrijwilliger in de sport. Kortom, bewegen en sport dragen bij aan het welzijn van mensen.

2.2 Het doel van onderwijs in bewegen

Het onderwijs in bewegen in de basisschool is gericht op een verantwoorde deelname aan de bewegingscultuur. Het gaat daarbij om deelname aan allerlei sportieve activiteiten en bewegingsrecreatie. Maar ook om het deelnemen aan de actuele bewegingswereld van kinderen, bijvoorbeeld op het schoolplein en in de woonomgeving. Het doel van de lichamelijke opvoeding is de leerlingen breed te introduceren in die bewegingscultuur. De leerlingen moeten leren om zelfstandig en gezamenlijk een bewegingsactiviteit op gang te houden. Daarbij moeten ze rekening leren houden met anderen.

Lichamelijke opvoeding (of bewegingsonderwijs) is, net als andere vakken, een leervak. Vanuit het veilige en vertrouwde pedagogisch klimaat van de school worden alle jongeren bereikt, ook de motorisch zwakkeren. In de school is het mogelijk het leerproces te volgen en tot een gestructureerde en leeftijdsgebonden opbouw van het brede aanbod aan bewegingsthema's te komen. Daarbij is het van essentieel belang dat jongeren plezier hebben in de lessen bewegingsonderwijs, omdat dit in hoge mate bepalend is voor hun buitenschoolse en latere sportdeelname. Dit vraagt om uitdagende activiteiten en om bewegingsonderwijs op maat met activiteiten die goed passen in de belevingswereld van kinderen. Om activiteiten waar ze ook buitenschools verder mee kunnen.

2.3 Leerlijnen en tussendoelen voor het bewegen

In de kerndoelen voor het basisonderwijs staat aangegeven wat in het basisonderwijs aan de orde moet komen. De kerndoelen voor lichamelijke opvoeding geven veel ruimte. Er worden wel allerlei bewegings- en spelvormen genoemd maar deze opsomming vormt nauwelijks een duidelijke richtlijn voor het programma. In het Basisdocument bewegingsonderwijs, een gezamenlijke publicatie van SLO en KVLO, zijn de kerndoelen verder uitwerkt in leerlijnen en tussendoelen voor verschillende leeftijdsgroepen. Er worden in totaal twaalf leerlijnen

uitgewerkt, waarmee de school een breed, gevarieerd én uitdagend programma kan realiseren in de lestijd die voor bewegingsonderwijs beschikbaar is.

Schematisch overzicht van de leerlijnen bewegingsonderwijs

leerlijn	bewegingsthema	Bewegingsprobleem
Balanceren	Balanceren	Handhaven van evenwicht en herstellen van evenwichtsverstoringen bij het verplaatsen op een (in)stabiel vlak
	Rijden	Vaart maken op een rijtuig om in balans vaart te behouden
	Glijden	Vaart maken op een glijvlak om in balans vaart te behouden
	Acrobatiek	In balans uitvoeren van een beweging of pose in samenwerking met een ander(en)
Klimmen	Klauteren	Creëren en handhaven van voldoende grip of steun om te kunnen verplaatsen over klautervlakken
	Klimmen	Creëren van steunpunten in touwen om te verplaatsen in (een) touw(en)
Zwaaien	Schommelen	Meebewegen in zit of stand op een schommeltoestel om de zwaai te vergroten of te onderhouden
	Hangend zwaaien	Meebewegen aan een zwaaiend toestel om de zwaai te vergroten of te onderhouden
	Steunend zwaaien	Komen tot steun op een zwaaiend toestel om de zwaai te vergroten of te onderhouden
Over de kop gaan	Over de kop gaan	Inzetten van rotatie tot over de kop gaan en tijdig deze rotatie weer afremmen
Springen	Vrije sprongen	Afzetten om lang in de lucht te zweven
	Steunspringen (incl. rollen)	Afzetten om lang te zweven voor en/of na de handenplaatsing op een steunvlak
	Loopspringen	Passeren van een hindernis en gelijkmatig door kunnen lopen of springen na de hindernis
	Touwtje springen	Afzetten om in herhaling in/over een ronddraaiend touw te springen
	Ver- en hoog springen	Afzetten om een zo groot mogelijke afstand of hoogte te overbruggen
Hardlopen	Hardlopen	Lopen om zo snel mogelijk ergens te komen
Mikken	Wegspelen	Wegspelen van een speelvoorwerp om dit zo hard en/of ver mogelijk weg te krijgen
	Mikken	Wegspelen van een speelvoorwerp om dit zo precies mogelijk in of tegen een mikdoel te krijgen

leerlijn	bewegingsthema	Bewegingsprobleem
Jongleren	Werpen en vangen	Wegspelen van een speelvoorwerp zodat dit gevangen kan worden
	Soleren	Een speelvoorwerp tikkend in beweging houden
	Retourneren	Heen en weer tikken (slaan) van een speelvoorwerp samen met een medespeler
Doelspelen	Keeperspelen	Passeren van een tegenspeler om een doel te raken terwijl de tegenspeler probeert de bal te onderscheppen om het doel te verdedigen
	Lummelspelen	Passeren van de lummel om de bal naar een medespeler over te spelen terwijl de tegenspeler probeert de bal te onderscheppen om zelf in balbezit te komen
	Aangepaste sportspelen	Komen tot een doelpoging door het openen van aan- en afspeellijnen terwijl de tegenspelers proberen de bal te onderscheppen en een doelpoging proberen te voorkomen
Tikspelen	Tikspelen	Bedreigen van (een) looper(s) om deze te tikken terwijl de looper(s) proberen het tikken te voorkomen
	Afgooispelen	Lopers proberen af te gooien die het afgooien proberen te voorkomen
	Honkloopspelen	Bedreigen van looper(s) tussen de honken om uit te tikken of uit te branden terwijl de looper(s) proberen het uittikken of –branden te voorkomen
Stoeispelen	Stoeispelen	Duwen of trekken aan een tegenstander om deze uit balans te brengen terwijl deze probeert deze balansverstoringen te voorkomen
Bewegen op muziek	Bewegen n.a.v. het tempo van de muziek	Aanpassen van het tempo en ritme van het bewegen aan het tempo en ritme van de muziek
	Bewegen n.a.v. de vorm van de muziek	Aanpassen van het moment van inzetten en stoppen en veranderen van bewegen aan de vorm van de muziek
	Een dans uitvoeren op muziek	Uitvoeren van verschillende bewegingspatronen op de muziek

(Bron, Basisdocument bewegingsonderwijs, Zeist, Jan Luiting Fonds, uitg. 2002)

Iedere leerlijn is zo beschreven dat het een opeenvolging van na te streven tussendoelen oplevert binnen vergelijkbare (verwante) bewegingssituaties. Deze leerlijnen geven aan wat kinderen in de loop van het leerproces leren en wat de leeropbrengst of het beoogde leerresultaat is. Een leerlijn omvat derhalve meer dan een enkele leergang van opeenvolgende oefenvormen. De leerlijnen zijn geordend op hoofd- (of meest kenmerkende) problemen in het bewegen zelf. Dat is in de eerste plaats van belang voor de herkenbaarheid voor de kinderen. Al kunnen we voor de kinderen wellicht beter spreken van bewegingsuitdaging in

plaats van bewegingsprobleem. Een kind wordt uitgedaagd door de spanning van het gezamenlijk zoeken naar en handhaven van evenwicht in een balanceertruc of de spanning bij het passeren van een tikker in een tikspel. In de tweede plaats maakt de ordening van bewegingsactiviteiten op hoofdproblemen het eenvoudiger om te kiezen voor vervolgactiviteiten die passen bij het bewegingsgedrag en de beoogde leereffecten. In de derde plaats levert deze ordening een overzichtelijk geheel van leerlijnen op, waarbinnen verwante en vergelijkbare bewegingsactiviteiten geplaatst worden. Deze ordening in leerlijnen wijkt dus af van indelingen die gebaseerd zijn op bijvoorbeeld de gebruikte toestellen, de grondvormen van bewegen of medisch/biologische effecten zoals uithoudingsvermogen, spierkracht of lenigheid. De leerlijnen bieden een logisch planningskader, waarbinnen bewegingsactiviteiten geplaatst kunnen worden waarmee het geformuleerde bewegingsprobleem dominant en herkenbaar aan de orde kan worden gesteld. De bewegingsactiviteiten binnen een leerlijn hebben daarmee ook transfer naar andere en vergelijkbare bewegingsactiviteit binnen een leerlijn (bijvoorbeeld een ander tikspel).

Binnen iedere leerlijn worden tussendoelen geformuleerd voor verschillende leeftijdsgroepen (de groepen 1 /2, 3 /4, 5 /6 en 7/8). Binnen een leerlijn kan een kind dus systematisch gevolgd worden in zijn bewegingsvorderingen.

Als voorbeeld de tussendoelen voor balanceren

Bewegingsthema balanceren

(Leerlijn balanceren)

Groep 5/6

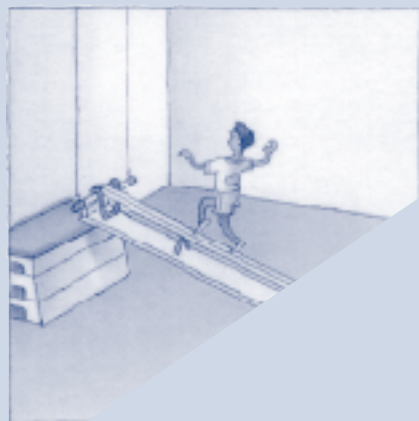
Kernactiviteit: Gaan over een half instabiel balanceervlak.

Arrangement

Evenwichtsbalk (ongeveer 3,5 m lang en 6 cm breed) schuin en labiel (hoogte ongeveer 100 cm), bijv. op een (trapeze)stok, met afstapplaats (banken of kastdeel).

Opdracht

'Loop over de balk schuin omhoog naar de andere kant.'

Niveau	Uitvoeringswijze
0	Kan niet zonder hulp omhooglopen over het balanceervlak
1	Loopt zonder hulp omhoog over het balanceervlak
2	Loopt in een regelmatig tempo zonder balansverstoringen omhoog over het balanceervlak
3	Loopt in een regelmatig tempo zonder balansverstoringen omhoog en omlaag over het balanceervlak

Bewegingsthema balanceren

(Leerlijn balanceren)

Groep 7/8

Kernactiviteit: Gaan over een instabiel balanceervlak.

Arrangement

Bank verhoogd tussen twee ophangpunten;

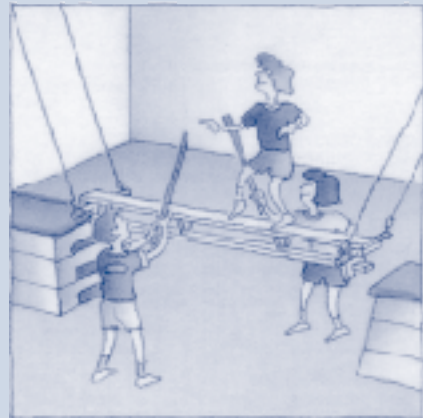
Er is een kleine (zwaai)beweging van de bank mogelijk

Kast als opstapplaats.

Twee hulpverleners (met stokken).

Opdracht

'Loop over de bank naar de andere kant.'

Niveau	Uitvoeringswijze
0	Kan niet zonder hulp lopen over het instabiele balanceervlak
1	Loopt zonder hulp over het instabiele balanceervlak
2	Loopt zonder balansverstoringen over het instabiele balanceervlak
3	Loopt in een aan de (zwaaiende) beweging van de bank aangepast tempo over het instabiele balanceervlak

(Bron, Basisdocument bewegingsonderwijs, Zeist, Jan Luiting Fonds, uitg. 2002)

Het werken met leerlijnen en duidelijke tussendoelen vraagt deskundige leraren, die affiniteit hebben met bewegen en die kinderen goed kunnen begeleiden, ook de motorisch minder bedeelde. Een vakspecialist in de school kan vanuit zijn kennis en ervaring zorgen voor een goed programma in de gehele basisschool. Het 'weer samen naar school'- beleid heeft er toe geleid dat de verschillen tussen leerlingen in het reguliere onderwijs groter zijn geworden en de behoefte aan differentiatie in het aanbod is toegenomen. In de diverse opleidingen (ALO's en in de Pabo's via de nieuwe post-initiële opleiding) vormt programma-ontwikkeling voor het basisonderwijs met aandacht voor de continue (bewegings)ontwikkeling van kinderen via o.a. leerlijnen een vast onderdeel. In het volgende hoofdstuk wordt op de betekenis van de vakleraar binnen een basisschoolteam nader ingegaan.

Hoofdstuk 3 *Het belang van vakmanschap*

De vakleraar lichamelijke opvoeding

Het doel van de nieuwe bevoegdheidsregeling is een kwaliteitsimpuls te geven aan het vak lichamelijke opvoeding. De specifieke opleiding garandeert dat de vakleraar theoretisch en praktisch een bredere basis heeft dan de groepsleraar en ook beter in staat is om motorische achterstanden bij kinderen te signaleren.

Wat mag een school nu verwachten van zo'n vakleraar? Welke taken kan de vakleraar lichamelijke opvoeding zoal uitvoeren? In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van het mogelijke takenpakket van een vakleraar lichamelijke opvoeding. Getracht wordt om steeds de meerwaarde van een vakleraar aan te geven. Uiteraard is de feitelijke invulling van het takenpakket een keuze van het bestuur en de school zelf. Hierbij kan dan ingespeeld worden op de eigen visie en prioriteiten en de eigen mogelijkheden. De opsomming dient alleen om de mogelijkheden in beeld te brengen.

15

Met plezier bewegen

Een belangrijke taak voor de vakleraar lichamelijke opvoeding is kinderen goed en met plezier te laten bewegen. Na de opleiding is de vakleraar in principe in staat om een breed scala van bewegingssituaties aan te bieden; van eenvoudig naar complex, op een aantrekkelijke manier en rekening houdend met verschillen tussen leerlingen. Als kinderen met plezier bewegen, is de kans groter is dat ze ook op latere leeftijd blijven bewegen.

Willem de Vries kreeg in groep 6 voor het eerst een vakleraar. Hij is daarover erg enthousiast: "We hebben toen veel leuke dingen gedaan. We hadden veel vaker al die toestellen en speelden spannende spelletjes met allemaal verschillende groepjes. En als je het te moeilijk vond, mocht je het gewoon anders doen. En dan ging het wel goed. Ook mochten kinderen uit onze klas ons een keer een Arabische dans leren, omdat ze heel goed kunnen dansen. Maar de gymleraar had ze daar natuurlijk wel bij geholpen. Ook de sportdag was erg leuk. Toen heb ik heel veel dingen gedaan, maar ik was 's avonds wel moe!"

Goed leren bewegen

Naast het plezier bijbrengen in het bewegen kan de vakleraar complexere vaardigheden aanbieden en daardoor meer diepgang bereiken. Voorbeelden hiervan zijn het springen met de minitrampoline en het zwaaien. De vakleraar kent de noodzakelijke veiligheidsmaatregelen en weet de bewegingssituaties af te stemmen op de leeftijd en de mogelijkheden van de

leerlingen. De vakleraar is tevens goed in staat kinderen op een verantwoorde manier samen met elkaar te leren bewegen, elkaar hulp te leren verlenen, spelregels op de groep af te stemmen en leerlingen te leren om rekening met elkaar te houden. Door een goede begeleiding zullen leerlingen zelfvertrouwen krijgen en behouden. De vakleraar beschikt over de nodige achtergrondkennis, bijvoorbeeld over sport- en bewegingscultuur en over gezondheidsaspecten en kan dit ook op de leerlingen overbrengen. Kortom, de leerlingen leren beter bewegen en leren ook meer over allerlei belangrijke aspecten van het bewegen.

Kirsten de Groot werkt als vakleraar gymnastiek op twee scholen. Op de ene school heeft ze een heel kleine aanstelling, waardoor ze één gymles per week aan uitsluitend de groepen 5 tot en met 8 kan geven. Op de andere school, De Kievit, geeft ze in bijna alle groepen twee gymlessen per week. "Er zijn grote verschillen tussen de twee scholen. Op De Kievit zijn de kinderen dolenthousiast. Ook de groepsleraren zijn blij dat ik er ben. Ze zien me echt als de specialist en ik word overal bij betrokken. Laatst kreeg ik nog een mooi compliment van de directeur. Hij zei dat als je het bewegingsonderwijs op een hoger niveau wilt hebben, dit alleen kan als je er vakleraren voor inzet en er voldoende tijd voor uittrekt. Ik ben het daar helemaal mee eens. Ik zie ook het verschil met mijn andere school. Daar heb ik veel minder uren en dat zie je terug in het bewegingsniveau van de kinderen. Maar ook spel komt op deze school nauwelijks tot ontwikkeling. Er blijven bovendien hele activiteitsgebieden liggen. Mijn ervaring leert me dat voldoende tijd en natuurlijk deskundigheid erg belangrijk zijn voor het verbeteren van het onderwijs in lichamelijke opvoeding."

Een leerplan samenstellen

De vakleraar geeft vooral gymles. Hij of zij kan echter ook zorgen dat daar een gedegen plan aan ten grondslag ligt met een duidelijke longitudinale lijn. Zo'n plan maken is 'maatwerk', omdat de accommodaties, de bewegingsomgeving van de school, en de groepsindelingen van school tot school verschillen. Ook de relaties met andere vakgebieden binnen de school kunnen hierin een plaats krijgen. Er kunnen les-, periode- en jaarplanningen worden ontwikkeld, zodat de lessen in de opeenvolgende groepen goed op elkaar aansluiten.

Zes vakleraren die werkzaam zijn binnen een middelgrote gemeente hebben gezamenlijk een netwerk gevormd. Ze komen eenmaal per vier weken bij elkaar. Ze hebben een gezamenlijk jaarplan opgesteld voor alle scholen. Daarbij hebben ze zich gebaseerd op de leerlijnen die zijn beschreven in het Basisdocument bewegingsonderwijs (SLO/KVLO). Er zijn uitgewerkte periode- en lesplanningen, waarbij ook aandacht wordt besteed aan systematisch volgen van de vorderingen van de leerlingen. Voor de onderbouw zijn ook lessuggesties gemaakt.

Het klaarzetten van de materialen voor de kleutergroepen in het speellokaal gebeurt vaak in overleg met de groepsleraren die na elkaar komen in het rooster. Meestal kunnen er materialen blijven staan. Daar wordt bij de lessuggesties overigens ook zoveel mogelijk van uitgegaan.

Tweemaal per jaar vindt er een overleg plaats met de verschillende schoolteams over het bewegingsonderwijs en de jaarplanning. De vakleraren hebben daarbij het initiatief.

Daarnaast is er één of twee keer per jaar een bijeenkomst van de vakleraren met de gemeentelijk beheerder van de gymzalen, een groepsleraar, een directeur van een basisschool en de medewerker van de gemeentelijke dienst Educatie. Sportdagen en de sportstimulering worden door de vakleraren samen met de groepsleraren en de gemeentelijke diensten Educatie en Sport & Recreatie georganiseerd. Al deze activiteiten zijn door de zes vakleraren in een gezamenlijk leerplan uitgewerkt.

Zorgverbreding

De vakleraar geeft dagelijks les, werkt jaren achtereenvolgend met dezelfde leerlingen en kan het leerproces goed volgen. Motorische achterstanden kunnen door een vakleraar dan ook tijdig worden gesignaleerd. Met name door WSNS zullen meer kinderen met bewegingsproblemen binnen de reguliere basisschool blijven. Binnen klassenverband kan worden gedifferentieerd, extra motorische remedial teaching kan worden gegeven of er kan worden doorverwezen naar specialisten buiten school. Voor vakleraren bestaan specifiek tweejarige vervolgopleidingen. Een vakleraar kan optreden als een deskundige gesprekspartner van de schoolarts of intern begeleider.

Piet de Wit werkt als vakleraar lichamelijke opvoeding in een WSNS-samenwerkingsverband in Gelderland. Het verband heeft hem bekostigd uit het zorgbudget. Hij heeft specifiek de taak om kinderen in het verband die motorische problemen hebben te ondersteunen. Daarnaast dient hij als vraagbaak voor de groepsleraren. "De groepsleraren zien mij als specialist en vragen honderduit over het gymnastiekonderwijs. De vragen gaan over allerlei zaken. Uiteraard krijg ik veel vragen over de motorische ontwikkeling van kinderen en de problemen die zich daarin kunnen voordoen. Ook voor vragen over mogelijke oplossingen weten ze me te vinden. Wat me wel opvalt is dat ik ook heel vaak vragen krijg over de gewone gymles. Groepsleraren hebben blijkbaar behoefte aan ondersteuning of coaching bij het geven van lichamelijke opvoeding. Helaas kan ik daar niet altijd tijd aan besteden. Mijn belangrijkste werk is toch de motorische remedial teaching."

Vorderingen van leerlingen systematisch bijhouden

Via leerlijnen en tussendoelen kunnen de vorderingen van de leerlingen systematisch gevolgd worden. Op basis van gerichte observatie kan leerhulp op maat worden geboden aan individuele leerlingen. Maar ook kunnen zwakke leerlingen vroegtijdig worden gesignaleerd en kunnen deze kinderen of via extra leerhulp of via doorverwijzing naar bijvoorbeeld motorische remedial teaching en voorzieningen als Club Extra verder worden geholpen. Er zijn diverse manieren om de vorderingen van leerlingen systematisch te volgen.

Bijvoorbeeld door in de lesplanning tussendoelen op te nemen.

In onderstaand voorbeeld is dat gebeurd voor het lesonderdeel acrobatiek en zijn de tussendoelen vooral bedoeld om gerichte leerhulp te kunnen geven.

18

Acrobatiek groep 5/6

Stoeltje, onderpersoon zit

Arrangement

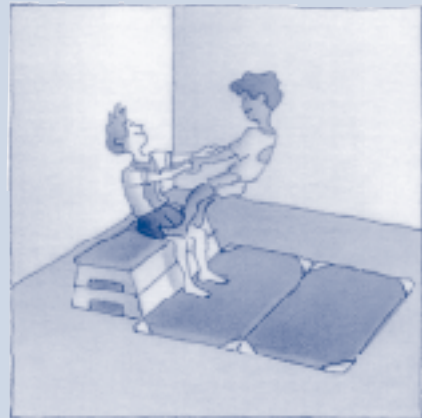
Drietallen, waarvan een hulpverlener

De onderpersoon zit op een verlaagde kast

Opricht

'Stap op de bovenbenen van de ander en zorg er samen voor dat je in balans blijft. Maak je vervolgens lang.

Wie kan het met één hand?'

Tussendoelen

Niveau	Uitvoeringswijze
0	Stoel: komt niet tot een stevige basis voor de opstappende leerling Opstapper: het lukt niet om met hulp op te stappen
1	Stoel: houdt de opstappende leerling, maar met een onregelmatige spanning Opstapper: blijft soms staan, zit nog erg in elkaar
2	Stoel: staat stevig ook als de ander opstapt, kan verandering in gewichtsverdeling meestal opvangen Opstapper: Stapt bijna zonder hulp op, staat stabiel
3	Stoel: staat stevig, kan zich lang maken en kan een hand van de ander loslaten Opstapper: stapt vlot zonder hulp op, staat stabiel rechtop en kan een hand van de ander loslaten

Reguleringsdoelen

- Werkt met iedereen samen als onder- en als bovenpersoon
- Geeft anderen aanwijzingen om tot een succesvolle uitvoering te komen

(Bron: Vakwerkplan bewegingsonderwijs Schiedam, uitg. SLO)

Leerlingen noteren zelf hun vorderingen

Een aantrekkelijke manier is om leerlingen zelf hun vorderingen te laten bijhouden. Dat kan bijvoorbeeld via een leerlingenboekje.

Doelspelen

1a Oplouwend teambal

Eén partij probeert de bal naar elkaar toe te spelen. De lumme partij probeert de bal af te pakken. De passers hebben een punt als de bal 5 keer zonder onderschepping is overgespeeld. De lumme partij heeft een punt als ze de bal onderscheppen of als de bal uit het veld wordt gegooid. Een tweede lumme mag de eerste helpen als de bal 5 keer is overgespeeld. De derde mag helpen als de bal weer 5 keer is overgespeeld. Na elke onderschepping begint het weer met hetzelfde aantal lumme. Er komt dan wel een nieuwe lumme in het veld. Het spel is afgelopen als één van de partijen 3 punten heeft.

- Ik kan de bal onderscheppen.
- Ik kan de bal goed vangen.
- Ik speel samen om punten te maken.

1b Eindvakbal

Probeer iemand van jouw partij aan te spelen in het eindvak. Is dat gelukt, dan krijgt jouw partij een punt en mag de andere partij het proberen.

- Ik speel de bal zelfverzekerd aan.
- Ik zorg dat ik vrij sta als een ander de bal heeft.

Andere vaardigheden

- 1 Ik kan samen met anderen ploegen van gelijke sterkte maken.
- 2 Ik kan zelfstandig met anderen een wedstrijd spelen.
- 3 Ik accepteer een medelevering als scheldvraat.
- 4 Ik ken de specifieke spelregels en kan deze aan anderen uitleggen.
- 5 Ik accepteer de spelregels.
- 6 Ik geef een medespeler aanwijzingen om te helpen.
- 7 Ik speel met iedereen en geef zo ook de anderen een kans.

Er zijn nu diverse leerlingvolgsystemen voor lichamelijke opvoeding verschenen. Er zijn leerlingvolgsystemen die gekoppeld zijn aan het gebruik van een bepaalde methode. Er zijn ook volgsystemen die uitgaan van een bepaald bewegingsconcept.

Voor meer informatie over methoden en leerlingvolgsystemen, zie Leermiddelenoverzicht 2002, NICL, SLO Enschede (www.slo.nl)

Coaching van collega's en team

Als specialist binnen de school kan een vakleeraar groepsleraren ondersteunen, die zelf nog lessen lichamelijke opvoeding geven. Dit kan bijvoorbeeld bij de planning en evaluatie van lessen. Ook kan de deskundigheid van groepsleraren worden vergroot als zij de lessen van de vakleeraar bijwonen of samen lesgeven.

Ellen is groepsleeraar met een kleutergroep. Vorig jaar kwam Herman als vakleeraar in de school werken. Hij geeft les in de groepen 3 en hoger. Ellen is wel nieuwsgierig naar zijn lessen, omdat zij van de kinderen die vorig jaar nog bij haar in de kleutergroep zaten enthousiaste verhalen hoort. "Toen twee stagiaires en een collega het buitenspelen van onze kleutergroepen begeleidden dacht ik: 'kom ik ga eens bij groep 3 in de gymzaal kijken'. Ik was onder de indruk wat ze allemaal al konden en wat een leuke toestelstellingen er uit waren gezet. Vervolgens is Herman ook eens bij de kleutergroepen in het speellokaal komen kijken en heeft hij aangeboden om een aantal opstellingen voor ons in het speellokaal te maken. Die lessen zijn opgenomen in een lessenmap en dat werkt nu inmiddels erg goed en we hebben afgesproken om ook samen spellessen te ontwerpen, zodat ook op dat punt de lessen bewegingsonderwijs van de kleuters beter afgestemd worden op de lessen in groep 3 en hoger. Herman geeft ook tips over het geven van leerhulp en daar hebben we veel aan." Op die manier wordt de expertise van de vakleeraar door de hele school gebruikt en komt er een goede lijn in het hele programma.

21

Sport- en bewegingsoriëntatie

Een vakleeraar kan de stimulerende en sturende kracht zijn bij schoolsport-activiteiten, de organisatie van sport- en speldagen, bewegingsactiviteiten tijdens schoolreisjes of -kampen en seizoengebonden activiteiten als schaatsen of activiteiten rond een thema. Verder kan de vakleeraar het aanspreekpunt zijn namens de school in de contacten met lokale diensten voor sport en recreatie, schoolsportcommissies en sportverenigingen. Met name in het kader van de Brede School, waarbij de school relaties aangaat met de instellingen in de omgeving, biedt dit perspectieven. Ook kan hij of zij deelnemen in een lokaal netwerk van vakcollega's en op die wijze een bijdrage leveren aan sport- en bewegingsstimulering zowel in als buiten de school.

George werkt als vakleraar in een school in de Schilderswijk in Den Haag. Dat is een wijk waar nogal wat barrières zijn als het gaat om sportdeelname. De dichtstbijzijnde sportclub is zo'n 15 minuten met de tram van school verwijderd. En ook de ouders vinden het lidmaatschap nogal duur. George is met ouders maar ook met imams van de moskee gaan praten om hen te overtuigen van het belang van sport en bewegen. Er worden nu in een buitenschools programma opgezet waarin verschillende sporten in blokken na elkaar worden aangeboden. De meest populaire sport wordt tenslotte nog een keer herhaald. Het programma is zo opgezet dat het aanbod vanuit verschillende scholen op elkaar is afgestemd. Hierdoor kunnen ook competities tussen verschillende scholen worden opgezet. Geliefd zijn vooral teamsporten, zoals handbal en basketbal. In de teams doet iedereen mee, jongens en meisjes en 'goede' en 'zwakke' sporters. Alle kinderen krijgen dus een kans om mee te doen. Deelname aan een sportblok duurt zes weken en kost € 2,80. De kinderen krijgen een persoonlijk sportpasje met foto om binnen te komen. Toegangspreis en pasje geven de kinderen een gevoel van verantwoordelijkheid voor daadwerkelijke deelname. Het pasje is bovendien erg prettig voor de conciërge, die zo kan bepalen welke kinderen hij binnen moet laten. Van het geld worden prijsjes gekocht en sportmaterialen. Ook lesgevers in specifieke sportonderdelen, zoals boksen en danslessen, worden van dit geld betaald. Het project is een groot succes, want 55% van de kinderen van groep drie tot en met acht doet mee, de sportverenigingen tonen interesse en je ziet nu ook dat kinderen lid van een sportvereniging worden.

Materiaalbeheer

Het materiaalbeheer in de gymzaal en het speellokaal vraagt specifieke deskundigheid. Evenals het bijhouden van vernieuwingen op dit terrein. Een specialist kan contacten onderhouden met firma's die de kwaliteit en het onderhoud van de inrichting controleren. Hij of zij kan een plan opstellen voor vervanging of aanschaf van materialen en bijvoorbeeld met het team plannen ontwikkelen om het schoolplein bewegingsvriendelijker en/of veiliger in te richten.

In een gemeente zijn de vakleraren verantwoordelijk voor de inrichting van de gymnastiek-accommodaties. Daardoor zijn ze in staat leerplan en materialen goed op elkaar af te stemmen. Eén van de vakleraren fungeert als coördinator en heeft daarvoor formatie van de gemeente gekregen. Als richtlijnen worden de basisinventarislijsten voor de gymzaal en het speellokaal basisonderwijs gebruikt (2000, KVLO Zeist of website www.kvlo.nl).

Hoofdstuk 4 De inzet van een vakleraar lichamelijke opvoeding

4.1 Specialisten voor bewegingsonderwijs

De aanleiding voor de beperking in de bevoegdheid tot het geven van bewegingsonderwijs ligt in het verbeteren van de kwaliteit van bewegingsonderwijs. Bewegingsonderwijs dient gegeven te worden door deskundig opgeleide mensen. Wie zijn die deskundigen en zijn die er in voldoende mate?

Vakleraren ALO

Op veel scholen zijn ALO opgeleide vakleraren werkzaam. Zij zijn eerste graad bevoegd voor het onderwijs, waaronder alle klassen (1 t/m 8) van het primair onderwijs. Ze beschikken over een brede vakdidactische en bewegingsbekwaamheid. De vierjarige op bewegingsonderwijs en op stimulering van sportdeelname gerichte opleiding, geeft een startbekwaamheid voor alle in hoofdstuk 3 genoemde onderdelen van het vakmanschap. Ook veel MBO opgeleide CIOS studenten stromen door naar de ALO om in een driejarig traject de (eerste graad) onderwijsbevoegdheid te halen. Soms bestaan er mogelijkheden op maat voor een duaal en verkort opleidingstraject voor CIOS-afgestudeerden/MBO-SB (Sport en Beweging niveau 4) om de eerste graad bevoegdheid voor het onderwijs te behalen. Voorwaarde is dat men ruime werkervaring heeft (minimal 1000 uur) en werkzaam is in het onderwijs (de inspectie moet dan gedurende de opleiding ontheffing van de bevoegdheid verlenen. Via een persoonlijk assessment wordt de geschiktheid voor zo'n traject beoordeeld. Om aan de groeiende behoefte aan vakleraren te kunnen voldoen hebben de ALO's hun instroom verruimd.

Gespecialiseerde groepsleraren

De lessen bewegingsonderwijs kunnen binnen afzienbare tijd ook door een gespecialiseerde groepsleraar, die de 'Leergang bewegingsonderwijs PO' (zie Hoofdstuk 5 vraag 3) gevolgd heeft, gegeven worden. Een voordeel van deze leraar is dat deze ook ingezet kan worden voor het groepsonderwijs en daardoor makkelijker aan één school verbonden kan zijn en als teamlid kan functioneren.

Ook één van de zittende, reeds bevoegde groepsleraren met affiniteit en bekwaamheid voor bewegingsonderwijs, kan zich tot specialist bekwamen en de lessen bewegingsonderwijs gaan geven. Deze deskundigheid kan verkregen worden door (onderdelen van) de leergang bewegingsonderwijs PO te volgen.

Onderwijsassistenten

Onderwijsassistenten zijn niet bevoegd en niet opgeleid om zelfstandig lessen bewegingsonderwijs te geven maar kunnen wel onder verantwoordelijkheid van een bevoegde leraar ingezet worden en kwaliteitsverhogend werken. Uit het oogpunt van veiligheid en aansprakelijkheid mogen onderwijsassistenten niet zelfstandig bewegingsonderwijs geven. Dit geldt ook voor trainers van sportverenigingen. Sportintroductie lessen onder schooltijd dienen plaats te vinden in aanwezigheid van en onder verantwoordelijkheid van een bevoegde (vak)leraar. Sinds 2001 zijn er - naast de vijf reeds bestaande CIOS-sen - 20 ROC's bijgekomen met een licentie voor een opleiding MBO-SB. Het Landelijk Orgaan Beroepsonderwijs (OVDB) verkent op dit moment de behoefte aan en mogelijkheden voor een (differentiatie) onderwijsassistent bewegingsonderwijs PO.

Nieuwe ontwikkeling in Wet BIO

24

Waarschijnlijk komt er een wetwijziging in de Wet Beroepen In het Onderwijs (BIO) i.v.m. een partiele (aan één vak gebonden) bevoegdheidsregeling voor het PO. Dit biedt mogelijkheden voor een (kort) postinitieel scholingstraject voor MBO(SB)-HBO, met een bevoegdheid voor alleen het primair onderwijs.

Het ministerie van OC en W verwacht dat het voor alle scholen mogelijk moet zijn om binnen tien jaar een vakleraar of gespecialiseerde groepsleraar het bewegingsonderwijs te laten verzorgen.

4.2 Randvoorwaarden

De betekenis die een vakleraar/specialist kan hebben voor de beoogde kwaliteit van het vak lichamelijke opvoeding zal het best tot z'n recht komen als aan een aantal voorwaarden wordt voldaan. Een belangrijke randvoorwaarde is dat de vakleraar/specialist een behoorlijk aantal uren ter beschikking heeft en daardoor in alle groepen les kan geven en als volwaardig teamlid kan functioneren. Het aanwezig zijn voor en na schooltijd, in pauzes, bij de lunch en een aantal teamvergaderingen bevordert de betrokkenheid. Hoe meer uren de vakleraar ter beschikking heeft, hoe meer aandacht gegeven kan worden aan de ontwikkeling van het vak. Een school zal hierin een duidelijke lijn moeten kiezen. Een belangrijke randvoorwaarde is ook de afstand tot de gymzaal; hoe dichterbij de gymzaal bij de school ligt hoe groter de betrokkenheid kan zijn.

Een bestuur met meerdere scholen en grotere scholen hebben meer formatie speelruimte om een vakleraar een functie van voldoende omvang aan te bieden dan een kleiner bestuur of een kleinere school. Een vakleraar kan dan op een, twee en bij voorkeur niet meer dan drie

scholen ingezet worden om een volledige baan te kunnen realiseren. Ook dit bevordert de betrokkenheid bij de school. Besturen kunnen het aanstellen van vakleraren ook opnemen in het sinds 2002 beschikbare budget voor personeelsbeleid. In het meerjarig personeelsbeleidsplan van de school kan de gewenste inzet van vakonderwijs gepland worden, zodat er een effectieve omvang van het vakonderwijs ingezet kan worden.

Voor kleinere scholen/schoolbesturen is het vaak lastiger om die formatie ruimte te vinden. Een gespecialiseerde groepsleerkracht kan dan ook perspectief bieden. Ook is het mogelijk om samen te werken met andere schoolbesturen of tot een gecombineerde aanstelling van een vakleraar die tevens bewegingsconsulent is (met gemeentelijke formatie) over te gaan. Ook zijn er voorbeelden - zoals in de gemeente Den Haag - van vakleraren, die na schooltijd werkzaam zijn in de brede school en voor die uren mede bekostigd worden uit GOA-gelden.

Haagse Jeugd In Beweging

De gemeente Den Haag zet zwaar in op bewegingsonderwijs en sport zegt beleidsmedewerker Sport en Recreatie Ed Deelen. De gemeente heeft van oudsher gekozen voor vakonderwijs LO en wel met een dusdanige formatie dat de groepen 3 t/m 8 twee keer per week les kunnen krijgen van de vakleerkracht bewegingsonderwijs. Tevens zijn er diverse sportstimuleringsprojecten gericht op de schooljeugd. Uitgangspunt van de wethouders voor onderwijs en sport is het uitdagen van jeugd en jongeren tot een positieve houding ten aanzien van sport. Sport past immers uitstekend bij de doelstelling het kind voor te bereiden op de maatschappij. Dit blijft allemaal niet zonder resultaat: de helft van de VSD activiteiten (verlengde schooldag) bestaat inmiddels uit sportactiviteiten.

Via het programma Sportintroductie en Keuze (SiK) worden verschillende sporten na schooltijd geïntroduceerd. Dit programma wordt aangeboden op alle Brede Buurtscholen. SiK voorziet in vijf lesuren extra per school (tien uur voor scholen groter dan 400 leerlingen). Deze lesuren (drie contact uren en twee uren om relaties te leggen tussen scholen en sportverenigingen) gaan bij voorkeur naar de eigen vakleerkracht, zodat de coördinatie vanuit school plaats vindt. Het programma wordt bekostigd door Sport en Onderwijs samen.

Een school kan er voor kiezen om de vakleraar alleen in te zetten in de groepen 3 tot en met 8, de groepen waarvoor de nieuwe bevoegdheidsregeling geldt. Het is echter zeker te overwegen de vakleraar ook in groep 1 en 2 les te laten geven. Juist in deze jongste leeftijdsgroep is goed bewegingsonderwijs belangrijk. Door een deel van deze lessen samen met de groepsleraar te geven kan de vakleraar een coachende taak vervullen. Dit bevordert tevens de doorgaande lijn in het bewegingsonderwijs en maakt het mogelijk kinderen met bewegingsachterstanden vroegtijdig op te sporen en gerichte leerhulp te bieden.

De voorwaarde van volwaardig teamlid lijkt voor de hand te liggen, maar gezien het specifieke takenpakket en het feit dat een vakleraar vaak op verschillende scholen lesgeeft, kan dit in de praktijk onduidelijkheid zijn of zelfs problemen opleveren. De (fysieke) belasting van de vakleraar lichamelijke opvoeding, vooral van diegenen die op meerdere scholen werken, wordt vaak onderschat. TNO arbeid heeft, in opdracht van het vervangingsfonds, hierover een brochure geschreven; de fysieke belasting van de docent lichamelijke opvoeding. Het feit dat vakleraren geen correctiewerk hebben wordt door directies nogal eens oneigenlijk gebruikt, bijvoorbeeld met het ophogen van de lessentaak. In het vakblad van de KVLO 'Lichamelijke Opvoeding' wordt hier regelmatig over gepubliceerd (zie achterin bij Bronnen en adressen).

Het is derhalve zaak hier in het toedelings- en taakbelastingsbeleid expliciet aandacht aan te besteden en gezamenlijk afspraken te maken over de inhoud en omvang van de lesgevende en niet-lessentaak van de vakleraar, dit schriftelijk vast te leggen en tijdens functioneringsgesprekken te evalueren of er sprake is van een evenwichtige taakbelasting.

4.3 Bekostiging en personele inzet

De nieuwe bevoegdheidsregeling gaat niet gepaard met geormerkte extra formatie voor de scholen. Oormerking druist in tegen de wens van grotere beleidsvrijheid van scholen.

Scholen moeten dus zelf personele keuzes maken met de beschikbare middelen. Het ministerie heeft tijdens de kamerbehandeling (2001) van de nieuwe bevoegdheidsregeling voorgerekend dat besturen en scholen de komende jaren in staat moeten zijn, door de toegenomen en toenemende formatieve middelen en het budget voor personeelsbeleid, vakleraren te bekostigen. Binnen 10 jaar moeten op alle scholen in Nederland vakleraren/specialisten voor bewegingsonderwijs aanwezig kunnen zijn. Ook voor kleine scholen is het financieel mogelijk om een vakleraar voor gymnastiek aan te stellen. Dat blijkt uit een haalbaarheidstoets die Cfi gedaan heeft in opdracht van het Ministerie van OCenW.

In deze paragraaf wordt een overzicht geboden van mogelijke financieringsbronnen.

Bekostiging

Op de eerste plaats hebben scholen hun reguliere formatie groepsonderwijs die ze naar eigen inzichten en binnen de geldende regelgeving kunnen inzetten. Ook de extra formatie voor de groepsverkleining kan ingezet worden voor vakonderwijs. Vanaf augustus 2003 zal deze naar verwachting ook niet meer geormerkt zijn voor de onderbouw.

Ook al is de rijksformatie voor vakonderwijs sinds het formatiebesluit WPO van augustus 2000 niet meer als aparte categorie aanwezig, deze zogenaamde vakformatie wordt nog wel aan de toegekende groepsformatie toegevoegd.

"De bodem voor vakonderwijs mag dan weg zijn, er is ook geen plafond! In feite is het onderscheid tussen vakonderwijs en groepsonderwijs allang verdwenen, maar het vak lichamelijke opvoeding blijft recht overeind staan. Daar moet op school uitgebreid aandacht aan worden besteed; de kerndoelen moeten immers worden gerealiseerd. En kwaliteit in de lessen bewegingsonderwijs vraagt om specialisten. Gelukkig zijn daar voor basisscholen genoeg mogelijkheden voor."

(Cees van der Ham, directie Bureau Voorlichting, Advisering en Scholing van de Onderwijsbonden CMHF)

Daarnaast beschikken schoolbesturen sinds 1 augustus 2001 over het zogenaamde 'Budget voor Personeelsbeleid'. Dit budget breidt zich tot 2004 nog fors uit en komt daarna structureel ter beschikking. Het is in principe vrij te besteden voor personele doeleinden en wordt uitgekeerd in geld. Het budget kan aangewend worden voor onderwijsassistenten, voor functiedifferentiatie (bijvoorbeeld vakleraren met bovenschoolse taken) maar ook voor nascholing (het volgen van de leergang bewegingsonderwijs PO).

27

Verder zijn er vaak nog andere bronnen, zoals gemeentelijke extra formatie voor vakonderwijs, gemeentelijke formatie uit het onderwijsachterstandenbeleid (GOA- beleid of brede school beleid), zorgplanformatie voor bijvoorbeeld motorische remedial teaching uit het samenwerkingsverband, gemeentelijk beleid in het kader van de breedtesport impuls, provinciale en jeugdsport subsidieregelingen. Deze regelingen verschillen vaak per provincie en gemeente. Het verdient aanbeveling om te informeren bij de verschillende instanties naar de financiële mogelijkheden en het gemeentelijk beleid in deze.

Inzet van formatie

Zeker nu het moeilijk is om groepsleraren te werven voor vacatures is de inzet van ALO opgeleide vakleraren te overwegen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het aanbod van vakleraren, vooral in het westen, ook iets schaarser begint te worden.

Mogelijkheden voor het inzetten van de vakleraar lichamelijke opvoeding dienen zich aan bij/door:

- Vacature; andere inzet van beschikbare formatie, het ont dubbelen van formatie
- Uitbreiding; inzet van extra formatie voor vakonderwijs
- Klassenvergroting; andere inzet van bestaande formatie;

Aan deze drie mogelijkheden van formatiekeuzes wordt hieronder aandacht besteed.

Vacature

Door een tekort aan leraren kan het steeds vaker voorkomen, dat een vacature niet of slechts gedeeltelijk vervuld kan worden. In zo'n geval kan ook worden gekozen voor de benoeming van een vakleraar of uitbreiding van uren van de zittende vakleraar. Door de vakleraar de lessen bewegingsonderwijs te laten verzorgen in meerdere groepen, wordt de vacatureruimte (deels) benut als formatie voor bewegingsonderwijs. De groepsleraren die zelf niet meer bewegingsonderwijs hoeven te geven, zullen, als hun klas les krijgt van de vakleraar aan een andere klas moeten lesgeven. Dit vraagt enige creativiteit in het roosteren opdat alle klassen bemenst worden. Meestal is het zo dat, als een vakleraar lesgeeft aan een groep, de groepsleraar formeel ook ingeroosterd staat op deze groep, maar zelf geen groep heeft. Je zou dit een dubbele inzet (formatief gezien) van lesgebonden formatie kunnen noemen. Met een voorbeeld wordt aangegeven hoe deze formatie te 'ontdubbelen' is.

28

Voorbeeld ontdubbelen formatie:

Er is een vacature van 1.0 fte voor groep 8. Er is een geschikte kandidaat, die 0.8 fte wil werken en op twee middagen vrij wil zijn: dinsdagmiddag en vrijdagmiddag. De school kiest voor uitbreiding van de formatie vakonderwijs bewegingsonderwijs met 0,2 fte. De vakleraar geeft op beide middagen les aan drie verschillende groepen. Groep 8 krijgt op deze twee middagen les van de vakleraar en van die groepsleraren waarvan de eigen groep ook bewegingsonderwijs heeft van de vakleraar. Op deze wijze wordt groep 8 toch bemand en kunnen diverse specialisten (denk ook aan de reken- en taalspecialist) in deze groep ingezet worden. De 0,2 fte uitbreiding van de vakleraar heeft niets extra's gekost. De beschikbare 1.0 fte is zeer efficiënt ingezet, want er niet sprake van dubbele inzet van formatie per groep. In onderstaand roostervoorbeeld wordt de situatie weergegeven op dinsdagmiddag en vrijdagmiddag. Er worden in totaal zes lessen bewegingsonderwijs gegeven door een vakleraar. De groepsleraar van groep 8 werkt niet op deze middagen en in de groepen 6, 7 en 8 worden lessen gegeven door de groepsleraren van groep 6 en 7 en de vakleraar. Wanneer de kinderen van en naar de gymzaal gehaald en gebracht moeten worden vraagt dit ook om een rooster van halen en brengen aangezien de eigen groepsleraren ingezet zijn in andere groepen. In dit concrete geval kan de vakleraar de groep die na de middagpauze les heeft (groep 6) meenemen naar de gymzaal. Groep 7 moet gebracht worden. Deze persoon kan groep 6 weer mee terugnemen naar school. Groep 8 moet vervolgens weer gebracht worden, maar kan zelf na afloop van de les naar huis gaan of door de vakleraar naar school gebracht worden. Het is ook mogelijk om hier klassen- of onderwijsassistenten voor in te zetten. Tussen 13.30 uur en 14.30 uur is er dus extra hulp voor het halen en brengen nodig als de gymzaal op afstand van de school ligt.

Roosterschema: dinsdagmiddag/vrijdagmiddag

	13.00-13.45	13.45-14.30	14.30-15.15
Groep 6	VL	GL6	GL6
Groep 7	GL7	VL	GL7
Groep 8	GL6	GL7	VL

GL = groepsleraar GL8 = niet aanwezig

VL = vakleraar

Uitbreiding formatie

Extra personele ruimte, bijvoorbeeld door groei of door de maatregel groepsverkleining, kan geheel of gedeeltelijk ingezet worden voor vakonderwijs. Daarmee kan een nieuwe vakleraar aangesteld worden of een reeds zittende vakleraar uitbreiding van uren krijgen.

Onze school is een echte groeischool. Toen we aan zagen komen dat we in het nieuwe schooljaar weer verder zouden groeien, hebben we gekozen voor een uitbreiding van de uren voor de vakleraar lichamelijke opvoeding. Het was nou eenmaal zo dat Arjan op te veel verschillende scholen gymles gaf en eigenlijk een beetje het gevoel kreeg nergens echt bij te horen. Dus dat hebben we als eerste veranderd. En we kunnen nu al zeggen dat het werkt; de betrokkenheid is van beide kanten vergroot en Arjan is echt een volwaardig teamlid. De inzet van een specialist in ons team is gewoon een logische onderwijsontwikkeling. De groepsleraren die hun kinderen aan Arjan meegeven, benutten die tijd voor andere begeleidingstaken.

(Ton Landzaat, directeur basisschool)

29

De inzet van vakleraren is dus een prima mogelijkheid om zowel de kwaliteit van het groepsonderwijs als van het bewegingsonderwijs te verbeteren. Er kan op deze manier een win-win situatie gecreëerd worden. Extra formatie, zoals die voor groepsverkleining/meer handen in de klas, kan dus heel goed aangewend worden voor de vakleraar bewegingsonderwijs, want deze overheidsmaatregel levert duidelijk een kwaliteitsverbetering op. Mogelijke varianten in dit kader zijn:

1. De vakleraar neemt een halve groep en de groepsleraar houdt ook een halve groep. Dat biedt zowel de vakleraar als de groepsleraar de gelegenheid om specialistische taken te verrichten. De groepsleraar kan tijdens de twee gymlessen bijvoorbeeld extra taalhelp bieden. De vakleraar besteedt in beide halve groepen bijvoorbeeld aandacht aan bewegingsactiviteiten die normaal gesproken teveel ruimte vergen in het speellokaal of gymzaal of kan extra begeleiding geven aan leerlingen die dit nodig hebben.

2. De vakleraar neemt twee halve groepen en twee groepsleraren werken gedurende de twee lessen van de vakleraar met hun eigen halve groep.
3. De vakleraar neemt een hele groep en de groepsleraar van deze groep gaat een collega ondersteunen om bepaalde aandachtsgebieden beter aan bod te laten komen of gaat met groepjes leerlingen te werken.
4. De vakleraar en groepsleraar geven samen bewegingsonderwijs in de gymzaal aan een groep. Deze variant is eigenlijk een voorbeeld van 'meer handen in de gymles'. Dat kan zowel voor de kinderen als voor de betreffende groepsleraar voordelen hebben, vooral in de onderbouw. Voor de kinderen omdat ze hierdoor extra bewegingshulp kunnen krijgen en voor de groepsleraar omdat hij of zij in deze situatie gecoacht kan worden door de vakleraar. Hierdoor kan de groepsleraar in de eigen lessen beter uit de voeten.

30

"Het is ideaal!", aldus Rozemarijn van Anker, directeur van een basisschool. "Dat klinkt misschien wel heel stellig, maar zo ligt het bij ons nu eenmaal. Aan goed bewegingsonderwijs is op deze school veel behoefte; we hebben er namelijk de minste kennis van. Zo'n vakleraar heeft een specialistische opleiding gehad en heeft dus gewoon meer kennis van het vakgebied dan de groepsleraar. En dan moet je niet roepen: laat die groepsleraren zich maar bijscholen. Voor veel van hen is kwalitatief bewegingsonderwijs eenvoudigweg teveel gevraagd. Met de maatregel groepsverkleining zijn we er echt op vooruit gegaan. Bij ons hebben we vooral gekozen voor 'meer handen in de klas'. Tijdens de gymuren van de bovenbouw komen die groepsleraren er in de onderbouw bij. Dat bereiden we goed voor, zodat de extra reken-, lees- en schrijfhelp goed tot zijn recht kan komen. Al jaren liepen we met dergelijke plannen, maar nu snijdt het mes aan twee kanten: beter bewegingsonderwijs en grote winst voor de zorgkinderen in de onderbouw."

Klassenvergroting

Personele ruimte kan ook gevonden worden door de klassen iets te vergroten. Ook al lijkt dit op het eerste gezicht contrair aan de maatregel klassenverkleining, het kan toch een behoorlijke kwaliteitsverbetering opleveren. Zo zijn er diverse scholen die hier bewust voor hebben gekozen. De meerwaarde van een vakleraar weegt bij deze keuze ook voor de groepsleraren in ruime mate op tegen de iets grotere klassen. De groepsleraren worden bovendien ontlast van een vak en kunnen tijdens de lessen van de vakleraar andere zinvolle taken vervullen.

4.4 Organisatievormen

Naast financiële aspecten spelen ook organisatorische mogelijkheden een rol. Het is niet altijd eenvoudig, vooral niet voor kleine scholen, om zelf een vakleraar aan te trekken. Door samen te werken met andere scholen/schoolbesturen/gemeente ontstaan echter veel meer mogelijkheden. Er bestaan op dit moment reeds diverse organisatievormen voor vakonderwijs, die afhankelijk van de lokale situatie gekozen zijn. Hieronder volgt een aantal praktijkvoorbeelden:

- samenwerking met scholen in de buurt door dezelfde vakleraar aan te trekken, vaak gekoppeld aan het gebruik van dezelfde gymzaal/sportzaal;
- een poolconstructie van vakleraren onder één of meerdere besturen;
- duaal werkende vakleraren; een combinatie van het inzetten van vakleraren in het lokaal of regionaal onderwijs/jeugd/sportbeleid (in zaken als schoolzwemmen, motorische remedial teaching, schoolsport) en voor lessen bewegingsonderwijs op scholen;
- bewegingsconsulenten; een combinatie van les- en begeleidingstaken van vakleraren;
- een groepsleraar met een dubbele bevoegdheid, dat wil zeggen zowel Pabo als ALO;
- een vakbekwame groepsleraar die de Pabo-leergang gevolgd heeft en alle lessen bewegingsonderwijs geeft en tevens een deel van de week een eigen groep heeft.

In onze stad hadden we echt een slechte startsituatie voor bewegingsonderwijs. Maar door de samenwerking van schoolbesturen en de Gemeentelijke Dienst Onderwijs is een behoorlijke impuls gegeven aan het vakonderwijs. De scholen maken zoveel mogelijk formatieruimte vrij voor vakleraren en de gemeente heeft een bewegingsconsulent aangesteld. Die coördineert de pool van vakleraren, de roostering van accommodaties en het schoolzwemmen. Zo'n pool van vakleraren biedt grote voordelen voor met name de kleine scholen. Naast adviezen en bijscholingen kunnen die nu ook optimaal profiteren van motorische remedial teaching en binnenkort zelfs van een zogenaamde Club Extra, speciaal voor kinderen die de aansluiting met sportverenigingen dreigen te missen. Dat was ons natuurlijk nooit allemaal zelf gelukt.

(Helen Pleskova, voorzitter van een bestuur met veel kleine basisscholen)

4.5 Roostervoorbeeld

Onderstaand roostervoorbeeld geeft aan hoe er én aan vakonderwijs én aan meer handen in de klas gewerkt kan worden op de twee dagen dat de vakleraar aanwezig is. In dit rooster-schema is uitgegaan van zeven lessen gym op een dag. Gymzalen kunnen echter, i.v.m. een optimale bezetting, ook voor acht lessen gebruikt moeten worden op een dag. Er zal dan gedeeltelijk buiten de reguliere schooltijden geroosterd moeten worden. Voor leerlingen

kan deze tijd gecompenseerd worden door de middagpauze navenant te verlengen of ze eerder naar huis te laten gaan aan het eind van de dag. De roostertijden kunnen er dan als volgt uitzien: 's morgens van bijvoorbeeld 8.30 uur tot 12.15/12.30 uur vijf lessen en 's middags van bijvoorbeeld 13.00 uur tot 15.15 uur drie lessen. Van belang is ook rekening te houden met een (koffie)pauze voor de vakleraar in de ochtend.

Roostervoorbeeld van een basisschool met acht groepen en veertien lesuren vakonderwijs

Een school zet veertien lesuren vakonderwijs lichamelijke opvoeding in op dinsdag en donderdag:

- groep 1 en 2: één keer per week vakleraar
- groep 3 t/m 8: twee keer per week vakleraar

De school wil de groepsleraren waarvan de eigen groep naar de gymles is zo efficiënt mogelijk en lesgebonden/ondersteunend inzetten.

Groep 5 heeft op dinsdagmiddag, groep 2 op donderdagmiddag 'meer handen in de klas'. Groep 3 en 4 hebben dit tweemaal per week een halve ochtend. De keuze van de leraren die extra hulp bieden, wordt uiteraard door de school zelf ingevuld. Ook de vaklessen kunnen in een andere volgorde ingeroosterd worden.

32

Roosterschema: dinsdag

	08.45-09.30	09.30-10.15	10.30-11.15	11.15-12.00	13.00-13.45	13.45-14.30	14.30-15.15
Groep 1	GL1	GL1	GL1	GL1	GL1	GL1	GL1
Groep 2	VL	GL2	GL2	GL2	GL2	GL2	GL2
Groep 3	GL2	VL	GL3+GL4	GL3+GL4	GL3	GL3	GL3
Groep 4	GL4+GL3	GL4+GL3	VL	GL5	GL4	GL4	GL4
Groep 5	GL5	GL5	GL5	VL	GL5+GL7	GL5+GL7	GL5+GL7
Groep 6	GL6	GL6	GL6	GL6	VL	GL6	GL6
Groep 7	GL7	GL7	GL7	GL7	GL6	VL	GL8
Groep 8	G8	GL8	GL8	GL8	GL8	GL8	VL

GL = groepsleraar

VL = vakleraar

G1 heeft deze dag geen les van de vakleraar

GL2, GL5, GL6 en GL8 geven les in andere groep tijdens gymles

GL3 = eerste deel ochtend uitgeroosterd (co-teaching in groep 4)

GL4 = tweede deel ochtend uitgeroosterd (co-teaching in groep 3)

GL7 = hele middag uitgeroosterd (co-teaching in groep 5)

Roosterschema: donderdag

	08.45-09.30	09.30-10.15	10.30-11.15	11.15-12.00	13.00-13.45	13.45-14.30	14.30-15.15
Groep 1	VL	GL1	GL1	GL1	GL1	GL1	GL1
Groep 2	GL2	GL2	GL2	GL2	GL2+GL8	GL2+GL8	GL2+GL8
Groep 3	GL1	VL	GL3+GL4	GL3+GL4	GL3	GL3	GL3
Groep 4	GL4+GL3	GL4+GL3	VL	GL5	GL4	GL4	GL4
Groep 5	GL5	GL5	GL5	VL	GL5	GL5	GL5
Groep 6	GL6	GL6	GL6	GL6	VL	GL6	GL6
Groep 7	GL7	GL7	GL7	GL7	GL7	VL	GL7
Groep 8	GL8	GL8	GL8	GL8	GL6	GL7	VL

GL = groepsleraar

VL = vakleraar

G2 heeft deze dag geen les van de vakleraar

GL1, GL5, GL6 en GL7 geven les in andere groep tijdens gymles

GL3 = eerste deel ochtend uitgeroosterd (co-teaching in groep 4)

GL4 = tweede deel ochtend uitgeroosterd (co-teaching in groep 3)

GL8 = hele middag uitgeroosterd (co-teaching in groep 2)

"Door de vakleraar konden we een organisatorisch probleem in ons gymonderwijs oplossen en ook nog eens tijdelijk klassenverkleining realiseren." Aan het woord is Jan Kemkers, directeur van een basisschool in Capelle aan den IJssel. "Wij zaten met een grote 7/8 combinatiegroep die we eigenlijk wilden splitsen, maar dan konden we niet alle lessen kwijt in onze gymzaal en moesten voor twee uur uitwijken naar een veel verder gelegen zaal. Dat vonden we maar niets. We hebben toen overlegd met de ouders en zijn overeengekomen dat we groep 8 van een grote 7/8 combinatie al om 08.15 laten gymmen. Groep 7 gymt daarna en daarom heeft de groepsleraar groep 8 ook nog eens drie kwartier alleen. Dat betekent dat we alle gymlessen bij de school houden en tevens een moment van klassenverkleining in groep 7 en 8 creëren, zowel in de les van de groepsleraar als die van de vakleraar. De leerlingen vinden het prima en de ouders ook."

Hoofdstuk 5 Antwoorden op veelgestelde vragen

1 Waar kunnen bestuur en directies rekening mee houden wanneer ze van plan zijn een vakleraar lichamelijke opvoeding aan te stellen?

Het is van belang dat besturen en directies met hun scholen aangeven welke richting zij met bewegingsonderwijs uit willen en dat de taakomschrijving van de vakleraren daaraan gekoppeld wordt.

Stem de hoeveelheid door de vakleraar te geven lessen en andere taken (planontwikkeling, lessen uitwerken, interne advisering, draaiboeken maken voor sportdagen, motorische remedial teaching, etc.) af op de omvang van de aanstelling. Pas dit in binnen de normjaartaak en het taakbeleid. Ook is het aan het bevoegd gezag om de criteria voor afvloeiing te bepalen die gelden voor het personeel en dan dus ook voor de vakleraar bewegingsonderwijs.

Hiervoor zijn de reguliere procedures van toepassing.

Maak van de aanstelling van de vakleraar bewegingsonderwijs geen tijdelijk project.

Daarvoor is een goede kwaliteit van bewegen van de basisschooljeugd te belangrijk. De praktijk leert dat de effecten van tijdelijke projecten enorm snel verwateren.

Formeer (zo mogelijk) of stimuleer netwerken van vakleraren en benoem één van hen als coördinator. Hierdoor kunnen deze specialisten effectief binnen het lokale onderwijsbeleid (en soms ook met extra middelen in het lokale sport- en jeugdbeleid) ingezet worden en kunnen ze gezamenlijk aan kwaliteitsverbetering en vakontwikkeling van het bewegingsonderwijs werken.

2 Hoe kan de school de sportstimulering gestalte geven?

De vakleraar kan vanuit school de sportstimulering coördineren of schoolsport zelf vormgeven. Gedacht kan worden aan samenwerking met andere vakleraren binnen de gemeente en aan het opzetten en organiseren van sportdagen. Maar ook aan het onderhouden van contacten met gemeentelijke diensten voor sport en recreatie die breedtesportprojecten organiseren, aan het leggen van contacten met plaatselijke sportverenigingen, het sportbuurtwerk of andere instanties die op het terrein van sport en bewegen een aanbod voor de basisschooljeugd kunnen organiseren. Sport is een zeer geliefde activiteit in de brede school en kan ook vanuit de school zelf vormgegeven worden.

Op school kan verder gewerkt worden aan het creëren van een stimulerend bewegingsklimaat, met ruimte voor bewegingsactiviteiten in en rond de school (pauzeactiviteiten, een goede inrichting van het speelplein etc.).

3 Hoe kan een groepsleraar de nieuwe bevoegdheid halen voor lichamelijke opvoeding?

Door het volgen de Leergang bewegingsonderwijs PO. Deze leergang is alleen toegankelijk voor diegenen die de lerarenopleiding basisonderwijs volgen of gevolgd hebben en verleent bevoegdheid voor alle groepen van het basis- en speciaal onderwijs.

De totale leergang omvat 800 uur, verdeeld over twintig modules, te behalen in vier deelcertificaten van vijf modules. De mogelijkheid bestaat (als een Pabo dit aanbiedt) om een deel hiervan initieel te behalen. Pabo-afgestudeerden die de postinitiële leergang volgen, krijgen gedurende maximaal twee aaneengesloten jaren een tijdelijke bevoegdheid voor groep 3 t/m 8. Daardoor wordt het mogelijk in de eigen werksituatie het stagecertificaat te halen.

4 Hoeveel lessen bewegingsonderwijs zijn verplicht?

Er bestaat voor geen enkel leer- of vormingsgebied in het primair onderwijs een verplichte lessentabel. De WPO geeft wel aan welke vakgebieden er gegeven moeten worden, maar zegt niets over het aantal uren. Er moet echter wel voldoende tijd ingepland worden om de algemene doelstelling en de kerndoelen te realiseren. De inspectie gebruikt hiervoor als indicator dat leerlingen van groep 1 en 2 dagelijks, leerlingen van groep 3 tot en met 8 uit het basisonderwijs tenminste twee keer per week drie kwartier en leerlingen van groep 3 tot en met 8 uit het speciaal basisonderwijs drie keer drie kwartier les in lichamelijke opvoeding krijgen. De tijd die, indien van toepassing, besteed wordt aan zwemonderwijs dient daarbij niet in mindering gebracht te worden op de lestijd voor lichamelijke opvoeding.

Dezelfde richtlijn vinden we terug in artikel 38 van de VNG modelverordening op huisvesting in de vergoeding voor het gebruik van de gymzaal. De vergoeding voor de 6 tot en met 12-jarigen is voor het basisonderwijs 1,5 klokuur en voor het speciaal basisonderwijs 2,25 klokuur per week. Als een school voor speciaal basisonderwijs niet beschikt over een speellokaal bedraagt de vergoeding voor het gebruik van de gymzaal 3,75 klokuur, wat overeenkomt met 5 lessen van 45 minuten. Basisscholen met vier groepen 1 en 2 hebben één speellokaal. Vanaf de veertiende groep of bij een stabiele vijfde groep jongste kinderen kan een tweede speellokaal aangevraagd worden, mits er geen gebruik kan worden gemaakt van een gymnastieklokaal of een ander speellokaal hemelsbreed binnen 300 meter van de school.

5 Zijn er methoden voor lichamelijke opvoeding?

Er zijn diverse methoden uitgegeven voor lichamelijke opvoeding. Bij het NICL (Nationaal Informatie Centrum Leermiddelen) is een apart 'Overzicht lichamelijke opvoeding (bewegingsonderwijs)' uitgegeven waarin alle (methoden)boeken voor lichamelijke opvoeding

zijn opgenomen, met een korte inhoudsbeschrijving. Daarnaast wordt een overzicht gegeven van materialen voor de inrichting van gym- en speellokalen en de leveranciers. Dit NICL-overzicht wordt jaarlijks geactualiseerd (voor het besteladres zie de paragraaf 'Bronnen en adressen' of website www.slo.nl en dan doorklikken naar NICL). Deze gids is ook aanwezig bij de schoolbegeleidingsdienst.

6 Zijn er programmavoorschriften?

In de kerndoelen voor het basisonderwijs staat omschreven wat in het basisonderwijs aan de orde moet komen. Hoewel deze kerndoelen erg algemeen zijn geformuleerd, kan geen enkele school zich nog beperken tot het geven van een partijtje trefbal en slagbal.

Binnen het domein gymnastiek en atletiek moet in ieder geval aandacht worden besteed aan balanceren, rollen en duikelen, (steun)springen, klauteren en klimmen, zwaaien, ver- en hoogspringen, verwerpen en hardlopen. Binnen het domein spel aan de volgende spelvormen: tik- en afgooispelen, doelspelen, slag- en loopspelen, stoeispelen en lijn- (of net)spelen. Verder moeten leerlingen basisvaardigheden leren als werpen en vangen, slaan en mikken met een bal. Bij bewegen op muziek is voorgeschreven dat de kinderen in het juiste tempo kunnen bewegen en op het juiste moment bewegingen inzetten (gaan, lopen, hup/galop en springen), ruimtelijke patronen en danspassen kunnen uitvoeren en daarbij ook kunnen inspelen op het bewegen van anderen. In diverse basisschoolmethoden worden deze kerndoelen voor de verschillende leeftijdsgroepen nader uitgewerkt.

Het in 1999 verschenen Basisdocument Bewegingsonderwijs deel 1 is inmiddels aangevuld met Cd-rom, een leerlingvolgsysteem, een leerlingenboekje en deel 2. Vanuit de kerndoelen worden leerlijnen, tussendoelen en een voorbeeldleerplan (deel 2) uitgewerkt. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij het Jan Luiting Fonds in Zeist (zie paragraaf 'Bronnen en adressen').

7 Wat zijn de afstandscriteria voor het gebruik van gymzalen?

Voor het basisonderwijs en speciaal basisonderwijs kan verwezen worden naar gymzalen die binnen een straal van 1 km (hemelsbreed) van de school liggen. Een lokale overheid kan ook andere normen hanteren.

8 Zijn er minimeisen voor een gymzaal en is er een maximale groepsgrootte?

De oppervlakte van een nieuw te bouwen gymzaal dient minimaal 252 m² te zijn en de hoogte minimaal vijf meter (onder het laagste punt plafondattributen, dus minimaal 5,5 meter vanaf vloer). Daarnaast moeten er ten minste twee kleedruimten met was-/douchegelegenheid aanwezig zijn. Oudere gymzalen zijn vaak kleiner. Er is van rijkswege geen maximale groepsgrootte voor gymlessen aangegeven. Dit wordt overgelaten aan de

besluitvorming (MR) op schoolniveau. Ook vindt er geen compensatie in de klokuurvergoeding van kleinere gymzalen plaats om groepen te kunnen splitsen. Het verdient aanbeveling dat gemeenten in hun eigen onderwijshuisvestingsbeleid wel een relatie groeps grootte - omvang gymzaal opnemen uit oogpunt van een goed veiligheidsbeleid (ARBO) voor leerlingen en leraren. De Arbeider VO gaat voor vaklokalen uit van maximaal 24 leerlingen en een docent. Het bouwbesluit gaat uit van minimaal 8 m² vloeroppervlakte per leerling.

9 Bestaan er voorschriften voor de inrichting van gymzalen en speellokalen?

In de gemeentelijke verordening over huisvesting staat het bedrag voor de vergoeding van de eerste inrichting bij nieuwbouw en voor de vervanging van materiaal. Wat er aangeschaft wordt, is een keuze van de eigenaar (vaak de gemeente). De inrichting moet echter wel dusdanig zijn, dat de kerndoelen gerealiseerd kunnen worden. Voor het basisonderwijs bestonden tot 1997 de zeer gedetailleerde Londo-lijsten. Deze zijn inmiddels vervangen door de Basinventarislijsten Gymzaal en Speellokaal, die afgestemd zijn op en opgenomen zijn in het Basisdocument Bewegingsonderwijs (zie: www.kvlo.nl, zie: Handboek Sportacomm NOCNSF). Deze lijsten laten diverse keuzemogelijkheden zien en zijn geordend op leerlijnen en bewegingsthema's.

38

10 Is er een beroepsvereniging voor leraren lichamelijke opvoeding?

De KVLO (Koninklijke Vereniging voor Leraren Lichamelijke Opvoeding) is zowel beroepsvereniging als vakorganisatie en heeft 9.000 leden. De KVLO behartigt enerzijds de vakontwikkeling en anderzijds de belangen van de leraren lichamelijke opvoeding op het gebied van werkomstandigheden en arbeidsvoorwaarden. De KVLO geeft het vaktijdschrift Lichamelijke Opvoeding uit met onder meer artikelen en themanummers over lichamelijke opvoeding in het primair onderwijs. Ook organiseert de KVLO, vaak in samenwerking met opleidingsinstituten, studiedagen, conferenties en nascholingscursussen. Jaarlijks wordt een grote studiedag voor het basisonderwijs en voor het speciaal onderwijs georganiseerd op één van de vijf ALO's. Ook de afdelingen van de KVLO zijn actief bij het organiseren van scholingsbijeenkomsten. Bovendien beschikt de KVLO over een databestand van netwerken van vakleraren die werkzaam zijn in het primair onderwijs.

Bronnen

- Balke, A., Zandstra, B., (2002), Sport in de Brede school, in: *Lichamelijke Opvoeding*, nr. 9 2002
- Berkel, M. van, (1998), *De samenwerking tussen vakleraren bewegingsonderwijs en groepsleerkrachten*, SLO/JiB Enschede
- Bosch, S. van den, (1996), Niemand kan meester zijn op alle wapens, in: *Uitleg 28*
- Donkers, B. e.a., (2002), *Leergang vakbekwaam bewegingsonderwijs via Pabo*, SLO, Enschede, (te downloaden via www.paboweb.kennisnet.nl, doorklikken op P-HBO)
- Donkers, B. e.a., (1999), *Vakbekwame leraar bewegingsonderwijs via Pabo*, band 1 t/m 3, SLO, Enschede
- Evers, H., Gugten, T.v.d., (1995), Taakbelasting, in: *Lichamelijke Opvoeding*, nr. 3 1995
- Ham, C. van der, (2002), Werkdruk in het primair onderwijs, in: *Lichamelijke Opvoeding*, nr. 8 2002
- Mooij, C., e.a., (1999), *Basisdocument Bewegingsonderwijs*, SLO/KVLO, Jan Luiting Fonds, Zeist
- Mooij, C., e.a., (2001), *Leerlingvolgsysteem bij Basisdocument Bewegingsonderwijs*, Cd-rom, SLO/KVLO, Jan Luiting Fonds, Zeist
- Mooij, C., Steerneman, L., e.a., (2001), *Vakwerkplan bewegingsonderwijs Schiedam*, SLO, Enschede
- Mooij, C., e.a., (2001), *Sportkennismaking en bewegingsonderwijs Schiedam* (videoband), SLO, Enschede (voor informatie: SLO, H. Meupelenberg of C. Mooij tel 053 4840456)
- Nationaal informatiecentrum leermiddelen, (2002), *NICL Overzicht lichamelijke opvoeding (bewegingsonderwijs) 2002*, SLO, Enschede
- Procesmanagement Primair Onderwijs, (1997), *Groepsverkleining in de onderbouw, de eerste stap*, Den Haag
- Procesmanagement Primair Onderwijs, (1999), *Groepsverkleining in de onderbouw, de tweede stap*, Den Haag
- Remmers, G., (1998), Vakleraar leert kinderen goed bewegen, in: *Lichamelijke Opvoeding*, nr. 12 1998
- Themanummers over basisonderwijs in: *Lichamelijke opvoeding* nr. 8 (1996), nr. 6 (1997), nr. 2 (1998), nr. 7 (1999), nr. 4 (2001), KVLO, Zeist
- Themanummer Huisvesting, (2001), *Lichamelijke Opvoeding*, nr. 2 2001, KVLO, Zeist
- Vervangingsfonds, (2000), *Beweegwijzer LO. Het voorkomen van fysieke overbelasting van docenten lichamelijke opvoeding*, Heerlen (te bestellen via internet: www.vfpf.nl)
- Zandstra, B. (2002), Nieuwe bevoegdheidsregeling bewegingsonderwijs, in: *JSW (Jeugd in School en Wereld)*, oktober 2002

Adressen

SLO (Instituut voor Leerplanontwikkeling) en (afdeling) NICL

Boulevard 1945 3, 7511 AA Enschede

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

tel. 053-4840840, fax 053-4307692

Internet: www.slo.nl

Projecten bewegingsonderwijs/ lichamelijke opvoeding: Chris Mooij

KVLO (Koninklijke Vereniging van Leraren Lichamelijke Opvoeding) en

Jan Luiting Fonds

Zinzendorflaan 9, 3703 CE Zeist

Postbus 398, 3700 AJ Zeist

tel. 030-6920847, fax 030-6912810

Internet: www.kvlo.nl

Afdeling Voorlichting, advisering en scholing (ook rechtspositie): Jilles Veenstra

Afdeling Primair onderwijs en huisvestingsbeleid: Baukje Zandstra